

Rikosseuraamuslaitos

Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen projekti väkivaltaisen ekstremismin ja radikalisoitumisen tunnistamiseksi

Julkinen versio

Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen projekti väkivaltaisen ekstremismin ja radikalisoitumisen tunnistamiseksi

01.08.2016 - 28.02.2018

Elokuu 2017

Projektin väliraportin julkinen osuus.

Projektipäällikkö:

ESRA Turvallisuuspäällikkö Juha Eriksson

Raportin laatija:

Projektityöntekijä Jouni Holappa

Raportin laatimisessa vaikuttaneet asiantuntijat:

Projektilla on ollut projektiryhmä, joka on seurannut hankkeen etenemistä. Projektiryhmään on kuulunut Rikosseuraamuslaitoksen keskushallinnon virkamiehiä ja yhdyshenkilöitä alueen yksiköistä.

Projektityöntekijä on saanut asiantuntija-apua myös uskontotieteellisiin-, -sociologisiin ja -psykologisiin teemoihin liittyen.

Sisällys

Alkusanat.....	3
Tilannekuva Suomessa.....	5
Tilannekuva Euroopasta.....	5
Toimintatavat ilmiön tunnistamiseen Rikosseuraamuslaitoksella	6
Henkilökunnan kouluttaminen.....	6
Monikulttuurinen henkilökunta	7
Imaamit vankiloissa	7
Havainnot.....	8
Radikalisoituminen ja järjestäytynyt rikollisuus. "Cross-over" –ilmiö	9
Vankilatiedonhankinta	10
Viranomaisyhteistyö ja tiedonvaihto.....	11
Vankeusaika ja toiminta.....	11

Alkusanat

Kun projektin käynnistämistä suunniteltiin alkukevästä 2016, pohdittiin ensisijaisesti sen tarpeellisuutta. Onko Suomen vankiloissa havaittavissa samoja ilmiöitä tai ongelmia, kuin muissa Euroopan maissa? Onko ilmiö nostamassa päätään myös meillä?

Tilanne Euroopan vankiloissa on poikkeava Suomeen verrattuna. Esimerkiksi pelkästään Ranskassa ja Belgiassa väkivaltaiseen ekstremismiin liittyviä vankeja on satoja. Euroopan korkean turvaluokituksen vankiloiden osastot ovat lähes täynnä väkivaltaisia ekstremistejä, terrorismirikoksista epäiltyjä tai tuomittuja. Heidän joukossaan on myös Lähi-idän konfliktialueille pyrkineitä sekä sieltä palanneita ihmisiä.

Johtopäätöksiä Suomen vankiloissa olevien vankien radikalisoitumisesta ei voitu vetää pelkästään tuijottamalla terrorismirikostuomioiden puuttumista. Esimerkiksi Suomessa konfliktialueelle matkustaminen ei ole terrorismirikos, mutta taistelualueelta palaajia voi olla vankiloissa myös muista rikoksista tuomittuna. Ei myöskään ole perusteita olettaa, että muissa maissa esiin tulleet ongelmat, eivät jostakin syystä ilmenisi myös Suomessa.

Vankilat ovat otollinen maaperä radikaaleille ajatuksille. Euroopassa viimeisten kuuden vuoden aikana tapahtuneet terrori-iskut ovat vahvistaneet käsitystä vankiloiden roolista radikalisoitumisen taustalla. Lähes jokaisessa vakavassa iskussa tekijöiden tai suunnittelijoiden joukossa on rikollistaustainen henkilö tai entinen vanki.

Lähtökohta vankiloissa tapahtuvalle väkivaltaiselle radikalisoitumiselle on altistuminen aatteelle tai ideologialle, jossa on ekstremistisiä piirteitä. Altistuminen tapahtuu yleisimmin toisen vangin tai vankilajengin vaikutuksesta. Karismaattiset johtohahmot vankien joukossa radikalisoivat johdonmukaisesti muita. Internetin ollessa rajoitettu vankiloissa, ekstremistinen materiaali löytyy kirjojen tai cd-levyjen muodossa tai se on itse tuotettua.

Myös vankilan ulkopuoliset asiat voivat ruokkia vangin radikalisoitumista muurien sisällä. Yhteydenpito ekstremistisiin verkostoihin, tuttavapiiriin, auktoriteetteihin ja saman ajatusmaailman jakaviin sukulaisiin voi toimia polttoaineena katkeroitumiselle ja vihan lisääntymiselle.

Ilmiö koskettaa Suomen vankiloissa pääosin ulkomaalaistaustaisia vankeja ja radikalisoituminen liittyy uskonnolla perusteltuun väkivaltaiseen ekstremismiin.

On todettava, että projektin aikana on ilmennyt myös useita havaintoja liittyen poliittisesti perusteltuun väkivaltaiseen ekstremismiin. Havaintojen perusteella suurin radikalisoitumisen uhka liittyy vankeihin, jotka altistuvat ääri-islamistiselle tai -oikeistolaiselle aatteelle.

Radikalisoituminen on yksilöllinen prosessi. Vankilat ovat pääsääntöisesti suljettuja sekä valvottuja ympäristöjä. Vankilat tarjoavat erityiset mahdollisuudet radikalisoitumisen havaitsemiselle. Vankiloiden toimintaympäristö on poikkeuksellinen ja tarjoaa viranomaisille mahdollisuuden lähes ympärivuorokautiseen kohdehenkilön tai -ryhmän tarkkailuun.

Dynaaminen turvallisuus vankiloissa, lähityö, viranomais- ja moniammatillinen yhteistyö, sekä vankiloiden tiedonhankintatoiminta ovat avain ilmiön tunnistamiseen ja sen ehkäisyyn. Radikalisoitumisen varhainen tunnistaminen tarjoaa parhaan mahdollisen tilanteen prosessin katkaisemiseksi.

Islaminuskoisten vankien kasvanut määrä, ryhmäytyminen ja valta-aseman tavoittelu vankihierarkiassa on lisääntynyt nopeasti vankilaympäristössä.

Ryhmät rakentuvat vahvojen persoonien läheisyyteen ja tämä aiheuttaa ilmiön, jossa heikommassa asemassa olevat vangit pyrkivät hakemaan turvaa ryhmistä. Siviilimaailmassa yhteiskunnasta ja sen normeista vieraantuneet henkilöt löytävät vankilassaolo ajalleen sisältöä ryhmistä. Myös vankilaan päätyneet turvapaikanhakijat ovat löytäneet paikkansa ryhmistä.

Havaituissa ryhmissä on esiintynyt osittain väkivaltaan yllyttävän ideologian hyväksymistä, joka on myös aiheuttanut väkivaltaisia tilanteita vankiloissa. Tilanteet ovat olleet fyysistä väkivaltaa, sekä väkivallalla uhkaamista. Uskonnolla perusteltu väkivalta on väkivaltaisen ekstremismin muoto ja merkki radikalisoitumisesta. Vankilassa harjoitettavaa islamistista ääri-ideologiaa voisi kuvailla "salafi-jihadistiseksi gangsteri-islamiksi", joka tasapainottelee ideologisen ja rikollisen ajatusmaailman välillä, jossa tietty tarkoitus pyhittää keinot.

Radikalisoituminen ja väkivaltainen ekstremismi ovat vakavasti otettavia ilmiöitä ja arvion mukaan Suomen vankiloissa on henkilöitä, jotka pystyvät organisoimaan tai toteuttamaan terroriteon.

Tilannekuva Suomessa

- Tällä hetkellä (Elokuu 2017) ilmiöön liittyen on havaittu 84 kohdehenkilöä Suomen vankiloissa.
- Havainnot ovat eriasteisia ja laatuksia. Osa havainnoista on rikosseuraamusalalla toimivien viranomaisten näkemyksen mukaan vakavia.
- Aktiivisia havaittuja vankeja on nyt 45 vankiloiden sisällä. Kokonaisluvusta 39 on jo vapautettu tai poistettu maasta.
- Havainnot tähän asti, on saatu huomattavan pienillä resursseilla.
- Kohdehenkilöt ovat pääsääntöisesti Etelä-Suomen alueella.
- Havaintoja tulee jatkuvasti alueellisesti kaikilta osin, useista Suomen vankiloista.

Tilannekuvaa Euroopasta

Euroopan vankiloiden korkean turvaluokituksen osastot ovat täynnä väkivaltaiseen ekstremismiin liittyviä vankeja. Käytännössä muslimitaustaiset ekstremistit hallitsevat näitä osastoja. Vankien joukossa on vaarallisia, taistelukokemusta omaavia sota-alueilta palaajia.

Terroristeja ihannoidaan erityisesti nuorten keskuudessa ja nuorisovankien on havaittu radikalisoituvan voimakkaasti mm. Ranskan vankiloissa.

Projektin työntekijä on osallistunut Euroopassa järjestettyihin tilaisuuksiin, joissa ekstremismiin liittyviä teemoja käsitellään. Tilaisuuksissa on tuotu esille huolestuttavia seikkoja joiden mukaan myös, vankien vaimot voivat radikalisoida miehiään. Usein vankilan ulkopuolella oleva vaimo on miestänsä radikaalimpi.

Myös radikaali-imaamit pyrkivät radikalisoimaan vankeja ja opettavat heille väkivaltaista ideologiaa sekä kannustavat siihen.

Toimintatavat ilmiön tunnistamiseen Rikosseuraamuslaitoksella

Toimintatavat ilmiön tunnistamiseen pystytään pääsääntöisesti liittämään Rikosseuraamuslaitoksella jo käytössä oleviin menetelmiin. Vankilatiedonhankinnan osalta toiminnan valtakunnallinen organisointi tulee ottaa huomioon, jotta Rikosseuraamuslaitos pystyy tehokkaasti vastaamaan nykypäivän haasteisiin ja muuttuneeseen tilanteeseen kentällä.

Turvallisuus on kiinteä osa Rikosseuraamuslaitoksen toimintastrategiaa ja ammattimaista rikosseuraamustyötä. Myös yhteistyö eri viranomaisten kanssa on keskeisessä asemassa Rikosseuraamuslaitoksen turvallisuustyössä.

Lisäresurssit ovat välttämättömiä, mutta järkevästi kohdennettuna ja vastuuhenkilöiden kouluttamisella varmistetaan, että resurssit saadaan tehokkaasti käyttöön. Toimintatapoja voidaan yhdistää, esimerkiksi lähityömenetelmiä käsittelevien projektien kanssa.

Ilmiön tunnistaminen on laaja kokonaisuus, jossa dynaaminen turvallisuus on keskeisessä asemassa.

Henkilökunnan kouluttaminen

Rikosseuraamuslaitoksen yhtenä tehtävänä on pystyä pitämään laitosten turvallisuustaso hyvänä ja osastot hallinnassa. Koulutettu ja ammattimainen henkilökunta pystyy toteuttamaan nämä vaatimukset.

Ammattitaitoinen päivittäistyöskentely lähtökohtaisesti mahdollistaa myös laadukkaan tiedonkeräämisen ja radikalisoitumisen varhaisten merkkien havaitsemisen. Vaillinaisen osaamisen riskinä on, että hartaat uskovaiset muslimit yhdistetään mahdollisesti radikalisoitumiseen ja toisin päin, jolloin oleellinen uhka jää huomiotta. Hyvä osaaminen tuottaa luotettavaa tietoa. Luotettavan tiedon pohjalta seuranta kohdentuu oikeisiin henkilöihin.

Projektin aikana on koulutettu tähän mennessä arviolta yli 280 Rikosseuraamuslaitoksen virkamiestä. Koulutusta on järjestetty luentomuodossa kahdentoista eri vankilan henkilökunnalle ja seitsemälle eri tiedonhankinta- ja turvallisuustiimille. Koulutuksiin on osallistunut henkilökuntaa myös seitsemästä eri yhdyskuntaseuraamustoimistosta, neljästä arviointikeskuksesta, kahdesta vankilan poliklinikasta sekä Vantaan psykiatrisesta vankisairaalarasta.

Palaute koulutuksesta on ollut erittäin positiivista ja organisaation henkilökunta on ollut todella motivoitunut osallistumaan tilaisuuksiin.

Monikulttuurinen henkilökunta

Monikulttuurisen henkilökunnan palkkaamisesta voi olla Rikosseuraamuslaitokselle paljon hyötyä. Haasteita tähän liittyy kuitenkin on. Lähtökohdina kaikkiin Rikosseuraamuslaitoksen virkoihin vaaditaan hyvä suomen kielen kirjallinen ja suullinen taito. Virkoihin, joissa on vaatimuksena korkeakoulututkinto, suomen kielen taidon on oltava erinomainen ja ruotsin kielen ymmärtämisen taito tyydyttävä.

Vanginvartijan virkaan kelpoisuusvaatimuksena on rikosseuraamusalan perustutkinto tai soveltuva korkeakoulututkinto.

Imaamit vankiloissa

Muslimitaustaisten vankien lisääntyessä, lisääntyy myös tarve tarjota heille uskonnollista tukea. Esimerkiksi islamilainen rukous lisää muslimien välistä yhteenkuuluvuuden tunnetta, erityisesti silloin, kun he rukoilevat yhdessä imaamin johdolla. Terveen uskonnollisen tuen tarjoaminen on tärkeää ja sillä voi mahdollisesti olla radikalisoitumista ehkäisevä vaikutus.

Vankiloissa vierailevien imaamien täytyy olla vakituisia kävijöitä laitoksissa ja heidät pitää kouluttaa vankilatyöskentelyn teemoihin. Imaamien täytyy olla Rikosseuraamuslaitokselle ”tuttuja”.

Imaamien tulee ymmärtää ja sisäistää, että laitoksissa olevat vangit on tarkoitus saada osaksi Suomalaista yhteiskuntaa, noudattamaan ihmisoikeuksia sekä Suomalaista lainsäädäntöä. Tämän takia imaamien, jotka vankilaan päätyvät vankien kanssa toimimaan, tulisi olla hyvin Suomalaiseen yhteiskuntaan integroituneita henkilöitä.

Tapaukset, joissa vankien joukosta on noussut ns. ”vanki-imaami” johtamaan muita muslimivankeja, on mainittava, että tällainen tilanne havaintojen perusteella altistaa radikalisoitumiselle ja aiheuttaa ongelmia vankiloissa. Vanki-imaamit eivät välttämättä tulkitse islamia maltillisesti, tai tavoittele henkistä tasapainoa, vaan tuovat omalla tulkinnallaan henkisen, sekä fyysisen väkivallan käytön tai hyväksynnän, mukaan kuvioon. Näissä tapauksissa ideologia ja rikollinen käyttäytyminen fuusioituu vaarallisesti.

Havainnot

Radikalismihavainnoista ilmoittamisesta annettiin 26.04.2016, ohje Rikosseuraamuslaitoksen työntekijöille.

Havaintoja liittyen ekstremismiin on tehty projektin aikana useita. Suomen vankiloissa on tapahtunut muun muassa muslimitaustaisten vankien suorittamia pahoinpitelyitä, joilla epäillään olevan uskonnollinen peruste. Todettuja väkivaltatapauksia on ilmennyt Etelä-Suomen vankiloissa.

Vankiloissa tapahtuu usein jonkinasteista väkivaltaa. Yhdistävä tekijä kaikessa vankilaväkivallassa on yleisesti, että se jää valitettavan monessa tapauksessa pimentoon viranomaisilta. Haasteena tapausten selvittämisessä on se, että vangit eivät halua puhua näistä tilanteista. Viranomaisille puhuminen voi aiheuttaa vangille lisää ongelmia. Lähtyöhön perustuva kommunikointi, keskustelut, vankituntemus ja kurinpidolliset kuulemiset paljastavat viranomaisille väkivaltatilanteiden taustaa.

Vankiloissa on ilmennyt, että ääri-islamiin liitettäviä terrori-iskuja on juhlittu suljettujen vankiloiden osastoilla, sekä myös avolaitoksissa. Havaintoja tulee lähes aina jostain päin Suomen vankiloita, iskun tapahtuessa. Useiden havaintojen perusteella voisi yleisesti todeta, että vankien joukossa on henkilöitä, jotka suhtautuvat myönteisesti länsimaalaisiin ihmisiin kohdistettuun terrorismiin. Saatujen tietojen mukaan vankiloissa tapahtuu myös paljon islamin uskoon kääntymistä, jonka tavoite ei ole maltillinen, sekä pidetään väkivaltaan kiihottavia puheita, joissa ihannoidaan terroritekoja.

Vankien laaja verkostoituminen on noussut esiin useissa vankiloissa. Esille on tullut myös viitteitä ulkomaalaistaustaisten vankien jengiytymisestä, sekä saatu tietoa ääri-ryhmiin liittyvästä rekrytoinnista.

Radikalisoituminen ja järjestäytynyt rikollisuus. "Cross-over" –ilmiö

Terroristien ja järjestäytyneen rikollisuuden yhteyksistä on yleisesti vähän tietoa saatavilla. Projektin aikana on kuitenkin havaittu Suomen vankiloissa radikalisoituneiksi epäiltyjen vankien kohdalla yhteydenpitoa ja suhteiden luomista järjestäytyneeseen rikollisuuteen liittyvien vankien kanssa.

Huolestuttavan toimijan tilanteeseen tuo myös vasta Suomeen kerhonsa perustanut Satudarah MC. Satudarah MC jengiin kuuluvat jäsenet ovat pääsääntöisesti ulkomaalaistaustaisia ja on todennäköistä, että he erityisesti tulevat tekemään jengeihin liittyvää rekrytointia ulkomaalaisten vankien keskuudessa.

Radikalisoituneelle henkilölle rikollisjengistä voi olla paljon hyötyä. Vakavasti radikalisoituneet, väkivaltaisen ekstremismin omaksuneet henkilöt, voivat pahimmassa tapauksessa suunnitella terrorismirikosta ja sulautumalla rikollisjengin toimintaan he voivat näin peitellä todellista päämääräänsä ja lopullista tavoitettaan. Tämänkaltaisia toimintaohjeita esiintyy mm. terroristien laatimissa ohjekirjoissa, joita voi kuka tahansa ladata internetistä.

Laittomiin aseisiin pääsee käsiksi Suomessa todella helposti rikollisten kautta. Radikalisoituneiden vankien osalta yhteyksiä järjestäytyneeseen rikollisuuteen on jo luotu sekä pyritään luomaan, ja vankiloissa näitä yhteyksiä on luonnollisesti runsaasti tarjolla.

Vankilatiedonhankinta

Nousevana trendinä länsimaalaisissa vankiloissa on, että vankilaviranomaisten tulisi ottaa käyttöön keskitetyt sekä ammattimaiset tiedustelu- ja tiedonhankintamenetelmät. Lisäresurssien kohdistaminen tiedonhankintaan on yksi tärkeimmistä toimenpiteistä, joka Rikosseuraamuslaitoksen tulisi tehdä. Tiedonhankintaa tulee pystyä tekemään kaikissa suljetuissa vankiloissa, sekä avolaitoksissa.

Vankilatiedonhankinnan tavoitteena on kerätä mahdollisimman paljon tietoa vankilassa esiintyvistä rikollisuudesta, vankilan ulkopuolelle ulottuvasta rikollisuudesta, rikosten valmistelusta sekä nykyisin myös tehdä havaintoja radikalisoitumiseen tai väkivaltaiseen ekstremismiin liittyen.

Tiedonvaihto eri viranomaisten välillä on tärkeää yhteiskuntaturvallisuuden ja vankilaturvallisuuden ylläpitämiseksi. Viranomaisilta ja Rikosseuraamuslaitoksen yksiköistä saatua ja kerättyä tietoa tulee analysoida ja välittää edelleen tarvittaville tahoille.

Suomen vankiloiden henkilökunnalla on kykyä ja osaamista liittyen erityisryhmiä koskevaan tiedonhankintaan. Radikalisoitumisen ja väkivaltaisen ekstremismin havaitsemisen, seurannan ja tiedon analysoinnin osalta vankilatiedonhankinta on tällä hetkellä ja tulevaisuudessa, poikkeuksellisen tärkeässä asemassa.

Rikosseuraamuslaitoksen tiedonhankintaan liittyvän lainsäädännön valmistelussa tulee ottaa huomioon myös terrorismirikoksista tuomitut vangit. Vankeuslakiin tulisi tehdä säännösuudistus niin, että kyseisistä rikoksista tuomittuun vankiin tulee automaattisesti pystyä kohdistamaan samoja tiedonhankintakeinoja, kuin varmuusosastolle sijoitettuihin vankeihin. Vastaavaa tiedonhankintaa tulisi pystyä kohdentamaan myös kyseisistä rikoksista vangittuihin tutkintavankeihin, mutta toisaalta tähän voidaan tarvittaessa vaikuttaa tuomioistuimen määräämillä yhteydenpitorajoituksilla ja niiden valvonnalla.

Viranomaisyhteistyö ja tiedonvaihto

On ilmeistä, että väkivaltaisen ekstremismin havaitsemisessa ja radikalisoitumisen ehkäisemisessä, viranomaisten yhteistyöllä ja tiedonvaihdolla on suuri merkitys. Tiedonvaihdon täytyy olla toimivaa paikallisella tasolla ja tiedonvaihdon tulisi onnistua vaivattomasti myös EU-jäsenmaiden ja pohjoismaiden kesken. Tiedonvaihtoa varten tulisi olla olemassa toimivat ja selkeät väylät.

Kaikki väkivaltaiseen ekstremismiin liittyvät henkilöt/vangit eivät välttämättä automaattisesti ilmene vankiloiden päivittäisessä toiminnassa tai tiedonhankinnassa, koska osa heistä hallitsee erittäin menestyksekkäästi esimerkiksi peitetoimintaan liittyviä taktiikoita. Näissä tilanteissa Rikosseuraamuslaitos on täysin riippuvainen toimivasta viranomaisyhteistyöstä.

Ennakkotiedon saaminen yhteistyöviranomaiselta on tärkeää. Vanki ei ole välttämättä ollut päivääkään suljetussa laitoksessa tai edes tutkintavankeudessa, tullessaan esimerkiksi avolaitokseen suorittamaan tuomiotaan. Samaan aikaan radikalisoitumisprosessi on voinut siviilissä olla jo pitkällä, tai vaihtoehtoisesti avolaitokseen sijoitetaan henkilö, jolla on intressi radikalisoita muita vankeja. Riskihenkilön hallitsematon poistuminen avolaitoksen valvonnasta voi olla myös suuri riski.

Tiedonvaihto on erittäin tärkeässä asemassa radikalisoituneen vangin vapautuessa. Suomen ei tarvitse toistaa muualla Euroopassa jo tehtyjä virheitä, että terrori-iskujen tekijät, jotka ovat juuri vapautuneet vankilasta, pääsevät yllättämään viranomaiset täysin.

Vankeusaika ja toiminta

Radikalisoitumisen ehkäisemiseen tarkoitettuja ohjelmia Rikosseuraamuslaitoksella ei vielä ole. Vaikuttavuustutkimuksen valossa, missään muuallakaan maailmassa ei ole vielä kyetty kehittämään toimivaa kuntoutusohjelmaa väkivaltaisille ekstremisteille.

Radikalisoitumisen ehkäisyssä vankeusaikana tuleekin tällä hetkellä panostaa henkilökunnan kouluttamiseen, tiedonhankintaan ja turvalliseen laitossijoitteluun. Turvallinen laitossijoittelu voi olla tehokkain tapa hallita radikalismia ja väkivaltaisen ekstremismin aiheuttamia ongelmia, koska vaikuttavista kuntoutusmenetelmistä ei vielä ole näyttöä.

Olennaista on tunnistaa vangin radikalisoitumisprosessi mahdollisimman varhaisessa vaiheessa ja sijoittaa haavoittuvassa asemassa olevat vangit erilleen potentiaalisista vaikuttajista.

Ääriajatteluun ja väkivaltaiseen ekstremismiin liittyvien vankien osalta exit-toiminnassa voisi soveltaa jo valmiina olevaa Rikosseuraamuslaitoksen mallia, joka on käytössä järjestäytyneeseen rikollisuuteen kuuluvien vankien kohdalla. Toki kohderyhmät ovat erilaiset, mutta jo toimivaksi todettu malli tietyillä muutoksilla voisi toimia. Keskeinen yhteistyökumppani tulee olemaan Vuolle Settlementin koordinoima Radinet-toiminta, jossa keskitytään väkivaltaisesta ekstremismistä irtautujien tukemiseen.

Kysymykset Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen projektiin liittyen voi osoittaa Projektipäällikkö Juha Erikssonille.

juha.eriksson@om.fi

p. 050 4420919